

Mosoly — szolgálatban

BALOGH EDGÁR: ACÉLTÜKÖR MÉLYE

Első pillantásra mulatságos emlékforgácsoknak nézné az ember ezeket a rövid történeteket. Némelyiket joggal, mert egyik-másik részleten valóban szívből kacaghatunk, a legtöbb anekdotikus történet mégsem engedi a felhőtlen mosolyt, a könnyed göcögést, mert a sorok között ott bújkál, az üdén, könnyű kézzel felvázolt akvarellek mögött ott árnyéklík a történelem. Kelet-Európa utóbbi hat-hét évtizedének történelme.

Milyen mulatságos helyzetbe kerül például a könyv szerzője és főhőse, amikor társai (egy román bojárfi, egy máramarosi fiatalember, ki az idegenlégió poklát is megjárta, majd illegális kommunista lett, továbbá egy zsidó fakereskedő) szórakoztatására a Sándor Mátyást kezdi mesélni. Kifogván az eredeti történetből, a mesélő újabb kötetet rögtönöz, további izgalmas kalandokkal, közeli helyszínen mozgatva a regénybe időközben betévedt Kossuth Lajost, Nicolae Bălcescut és másokat. A hallgatóság elragadtatottan adózik Verne zsenialitásának, majd a legidősebb ígéretet is tesz, hogy hazamenvén első dolga lesz megrendelni Párizsból az eredetit mindabból, amit itt társuk szíves volt elmesélni. Kacagnánk jóízűen, ha nem tudnánk, hogy a mulatságos história nem az Ambassador fényes termében esett, hanem — a börtöncellában.

A történelem és az irodalomtörténet jeleivel való találkozásából sem föltétlen a tréfásabb mozzanatokat emeli ki, itt sem ákar minden áron nevetetni. Fontosabbak számára a jellemző gesztusok, egy-egy megőrzött mondat, ezekkel jellemezni, megjeleníteni tud. Szinte magunk előtt látjuk például Móriczot, amint hátat fordítva, fejét föltartva összeméretkezik Asztalos Istvánnal, majd legyintve mondja: „No, mégis csak én vagyok a legkisebb magyar író.” Látjuk Grozát és Clementis csehszlovák külügyminisztert, amint Balogh Edgárba karolva élcelődnek. A külügyminiszter így: „Te még mindig ilyen kopász vagy?” De itt is komolyra fordul hamarosan a szó, s a kérdésre — mit adna elő szívesen a pozsonyi egyetemem? — azonnal megfogalmazza tárgyát: „Egy együttlélő nemzetiség szerepe a szocialista építésben.” Mint jellemzőt, meg kell jegyeznünk Clementis válaszát is: „Tudom, mire célzol. Mire eljössz, megnyílnak a magyar iskolák.”

Megjelenik az olvasó előtt az emlegetetteken túl Szabó Dezső, Victor Eftimiu, Nagy István, Tamási, Kacsó Sándor, Szemlér, Darvas, Erdei Ferenc, Sütő András, de a romániai magyar szellemi élet legfiatalabb képviselői (Farkas Árpád, Magyar Lajos, Molnos Lajos, Király László) is, akik Balogh-tanítványokként nem kisebb föladataira vállalkoztak egyetemista korukban, mint Bolyai Farkas drámájának színrevitelére. Még ebben az esetben sem az ő rovásukra tréfálkozik a szerző. Az irónia nála majdnem mindig önirónia. Önmagán mosolyog a Három szeg fejenként című karcolatában is. Mai fejjel gondolkodva a dolgon, valóban mulatságosan naiv ötletnek tarthatjuk, hogy gyermektől az aggastyánig mindenki adjon be három kiegyenesített szeget (akkor, a háború után ez mindenütt hiánycikk, természetesen) a Magyar Népi Szövetség valamelyik szervezetébe, ott majd értékesítik a falvakban nélkülözhetetlen holmit, az árából pedig megrendezhető a műkedvelők Petőfi-versenye. Mulathatnánk az ötleten, mondom, mint abszurd és teljességgel reménytelen terven. Igen ám, de a csattanó egészen más: az akció eredménnyel végződött! Nem csupán a Petőfi-verseny kiadásait fedezte, jutott a pénzből a Móricz Zsigmond Kollégium berendezésére is.

Szerzőnk szent naivitását csodálhatnánk abban a katonakori történetben is, amelyben olyan fiúkat tanít magyarrá, sőt Petőfi-versekre, ha nem többről volna szó itt is. A *szolgálat* kulcsszó mellett itt kell fölemlegetnünk a másikat is: *néptestvériség*. Balogh Edgár vezérlő csillaga volt és maradt ez a két szó mindig. Sorsa is erre predestinálta, igaz, de ettől még nem lett volna törvényszerűen kelet-európai magyar, minden gondolatában internacionalista és maradéktalanul humanista értelmiségi. Az erdélyi szász apa és magyar anya gyermeke román

és szerb vendégek térdén lovagol Temesvárott, Csehszlovákiában válik Ady-értővé és rajongóvá, ott találkozik a szocialista eszmékkel is.

Emlékiratainak tágasabb csarnokában elmondta már különös, de mégis általánosítható, mert más életutakkal párhuzamosan futó, mindenkor nehéz sorsát. Értelmezte a történelmet, amely körötte zúgott, elénk állította eszmetársait, barátait, tanítványait. A vékonyka új könyv mégsem fölösleges. Pedig nem csupán azért született, mert a nagyobb kötetekből kiszorította őket a szigorú szerzői-szerkesztői elv, a műfaji különbözőség. Balogh Edgár maga vall az idősödő ember agyának furcsa játékaról: régen eltemetett mozzanatok, emlékek bukkanhatnak föl a mélyből, olykor egy mozdulat, egy ismerősnek tetsző arc, egy elgömbült faág látán. „Ahová nézek, a legkisebb mozzanattól képek raja indul” — írja. Kívánjuk, hogy az újabb és újabb rajokat is befogja szerzőnk, s telepítse ugyanilyen csinos kaptárakba, mint ez a vékonyka könyv!

Külön kellene szólnunk a szerző stílusáról, az emlékek, gondolatok közvetítésének módjáról. Melyik Balogh Edgár beszél itt a lapokon? A néprajzos és művelődésügyi mindenes vajon? A tanár, a lapszerkesztő? Vagy — amit ő a legtöbbre tart — a publicista, a közíró? Könyvében mindegyikkel találkozunk. A múltat olykor a közéleti ember, máskor a tudós tanár szemével nézi és látatja. A csinos kis írások arányaira a szerkesztő ügyel, a tollat olykor valóban a publicista fogja, a legtöbb kis remek azonban elsőrangú írói munka, hibátlan irodalmi alkotás.

Balogh Edgár ma is „hetedmagával” él: szerkeszt, oktat, szervez, ír, soha nem vonulhat nyugdíjba, magányba. Jó lenne mégis, ha időt szakítana olykor ismét belenézni az acéltükörbe, a mélyén föl villanó képeket pedig közvetítse nekünk ugyanolyan derűsen és elgondolkodtatóan, mint a most közreadott félszáz történetben tette. (*Kriterion.*)

ANNUS JÓZSEF

